

Tulajdonképpen ezekben a módszerekben érdeklődési kapcsolódások kialakulásáról van szó, amit egy kreatív pedagógus akkor tud megvalósítani, ha „kiteszi magát” zsákmánynak. Ahol a gyerekek így megismerik a pedagógust, ott — hacsak külső beavatkozás meg nem zavarja — kialakul a belső megértés. A tévedések értékének módszerénél és a tanulói kérdéseknél elsősorban a teljesítményképes tudás növekszik, a problémák, a tananyag belső megértésének foka nő. Az anonym vélemények és a tanuló beavatása a pedagógus örömeibe, gondjaiba az affektív hatást növeli és erősíti, kölcsönhatásban van a másik kettővel.

Természetesen ezt a belső megértésre nevelést csak kreatív pedagógus végezheti eredményesen, és csak akkor lesz eredményes, ha nem manipulál, hanem konguens érzelmeket és tanítási órákat produkál.

BODOSI TAMÁS NÉ DR.
Kaposvár

Gondolatok az iskolaérettség pedagógiai-pszichológiai vizsgálatának értékeléséről és eredményeiről

Az iskolaérettség fogalmának meghatározása és vizsgálatának lehetőségei a pszichológia- és a pedagógiatudomány megoldandó kérdései közé tartozik.

Ez a probléma napjainkban újra aktuálissá vált, a múlt évben bevezetett intézkedés, a rugalmas iskolakezdés, ill. a fejlettség szerinti beiskolázás hatására. Ennek a lehetőségnek a felkínálása és felhasználása újra felveti az iskolaérettség fogalmának és vizsgálatának problematikáját, és szembeesíti ezzel a jószándékú, de a tudománytól kevés segítséget kapó pedagógusoknak a sokaságát.

Külföldön és hazánkban is dolgoznak a szakemberek olyan vizsgálati eljárások összeállításán, melyek átfogják az iskolába lépő gyermek azon pszichikus folyamatait, amik az iskolai követelmények teljesítésében jelentős szerepet játszanak, és ezek fejlettségi szintjét viszonylag objektívan értékelni lehet.

Mindaddig ezeket az eredményeket nem publikálták olyan formában, amely segítséget jelentene a vizsgálatokat végző óvónők és tanítók számára.

Marad tehát a hivatalosan elfogadott vizsgálati eljárás az iskolaérettség megállapítására. (Lásd: Útmutató, amely a Művelődési Közlöny 1974. május 3-i számában megjelentetett hivatalos közlemény alapján készült.) A vizsgálati eljárás szűrő jellegű. Fő funkciója az iskolaérett és a további vizsgálatot igénylő gyermekek szétválasztása.

A vizsgálat célja annak megállapítása, hogy vajon a gyermekek rendelkeznek-e az iskolai munka megkezdéséhez szükséges alapvető értelmi és szociális képességekkel. Ha tudományos igényű vizsgálatok feltételeként elfogadjuk:

1. a legmesszebbmenőkig biztosítani kell a vizsgálat feltételeinek azonosságát,
2. a lehető legnagyobb objektivitást kell biztosítani az értékelésben.

Amikor e két feltételt figyelembe véve elemzem az Utasításban leírt vizsgálati eljárást, a következő megállapítást tehetem.

A leíráshoz csatolt utasítás megfelelően részletes ahhoz, hogy egységes szempontok alapján folytassák a különböző intézményekben a vizsgálatot.

Külön utasítást találunk az egyéni és csoportos vizsgálat levezetésére. Rögzíti a feladatok sorrendjét (bár az ettől való indokolt eltérés feltételeivel nem foglalkozik).

Az egyes feladatok pontos leírását tartalmazza, és kitér a vizsgálatvezető hangnemére is. Közli a lehetséges és szükséges szünetek helyét és időtartamát a feladatok sorrendjében. Kb. 3 órában állapítja meg a teljes vizsgálat idejét. Ezen belül csak néhány feladatnál állapít meg minimális, ill. maximális időtartamot. A feladatok nem fednek minden olyan pszichikus funkciót, amelyek fejlettsége szükséges az első osztályos követelmények teljesítéséhez. Pl. a beszédtevékenység vizsgálata hiányos, csak a szókincs és a beszédhibák felületes vizsgálatára ad lehetőséget. A beszédfunkciók különböző megnyilvánulásának minőségi értékelését nem tartalmazza. A vizsgálat leírásának legnagyobb hiányossága az, hogy az értékelés pontos rendszerével nem foglalkozik.

Az értékelés rendkívül szubjektív. Befolyásolja a vizsgálatvezető felkészültsége, igényessége, az iskolai követelmények pontos ismerete. A vélemény kialakításánál az összbenyomás döntő.

Munkám célja az, hogy a vizsgálat értékelésének objektívabbá tételéhez hozzájáruljak, és ezzel segítséget nyújtsak pedagógus kollégáimnak az iskolaérettség szintjének megállapításához. Az iskolaérettség megállapítására irányuló vizsgálateimát Somogy megye 10 településén végeztem. E 10 település a szociológusok vizsgálatai szerint társadalmi, gazdasági mutatóik alapján reprezentálják az egész megyét. Gamás, Nágocs, Törökkoppány, Kercseliget, Nagybjom, Taszár, Igal kistélepülések, egy-egy iskolával rendelkeznek. Csurgó, Siófok, Kaposvár nagy település, ill. város, több iskolával rendelkeznek, ezek közül a reprezentáns iskolát a hozzá tartozó körzet mutatói alapján szintén szakemberek jelölték ki.

Teljes populációnak a fent említett települések iskoláiba márciusban beíratott gyermekeket vettem, ez 503 főt jelentett. A populációból a mintát a véletlen mintavétel szabályainak megfelelően választottam ki. A minta nagyságát 90—95 gyermek kiválasztásában határoztam meg. Velük végeztem el május, június hónapban az Útmutatóban leírt utasítás alapján az iskolaérettségi vizsgálatot.

Majd két év múlva, tehát 2. osztály végi iskolai osztályzataikat gyűjtöttem össze a vizsgált személyeimről. A követéses vizsgálat alatt a vizsgálati személyek száma csökkent (pl. költözés, hiányzás, osztályismétlés stb.) miatt. A méréseket mindig az adott település iskoláiban végeztem, s utazási nehézségek miatt a hiányzó gyermekekkel a vizsgálatokat pótolni nem tudtam, így 93 vizsgált személy eredményét tudtam feldolgozni.

Iskolaérettségi vizsgálat felvételének körülményei, értékelése, eredményei

A vizsgálat egy részfeladatát lehetőség és idő hiányában teljesíteni nem tudtam, nevezetesen „kötetlen játékidő alatti magatartásukat, tevékenységüket”. Ennek a hiányosságnak az ellensúlyozására a csoportos vizsgálatoknál fokozottan figyeltem viselkedésük jellemzőit, változásait, reakcióikat.

Csoportos vizsgálati szituációban két feladatot végeztem el a gyermekekkel. Mindkettő rajzolás tevékenységgel járt: az emberrajz és a keretrajz. A csoportos vizsgálatok színhelye a helyi óvoda egyik terme volt. Egy-egy asztalnál 2-3 gyermek ült. A csoportos vizsgálatban részt vevő gyermekek száma maximálisan 6 fő volt.

Egyéni vizsgálati helyzetben végeztem az iskolaérettség vizsgálatának többi feladatait. Megfigyelésem eredményeit a vizsgálat alatt és közvetlenül utána feljegyez-

tem, majd „A pedagógiai pszichológiai vizsgálat eredményeinek összegezése” című dokumentum VI. pontjánál rögzítettem.

Az eredményeket először az Útmutató az iskolaérettségi vizsgálatához című dokumentum előírásainak megfelelően értékeltem. Ennek hibája az, hogy az eredményeket csak részben lehet számokban kifejezni, s ez nem teszi lehetővé a kvantitatív összehasonlítást más vizsgálati eredményekkel. Ennek a hiányosságnak a pótlására igyekeztem megoldást keresni. Célszerűnek tűnt az alternatív egységekre bontás módszere. Ezt találtam egyetlen megoldási lehetőségnek, hogy a teljesítmény egyes elemeinek a megoldás színvonalában mutatkozó sokféleséget kiküszöböljem. Ennek érdekében dolgoztam át az iskolaérettség-vizsgálat értékelési rendszerét, vagyis a teljesítmény tartalmát bontottam olyan elemekre, hogy az alternatív döntés (jó — nem jó) lehetővé váljon. A teljesítmények alternatív egységeit 1, ill. 0 ponttal értékeltem. Nem súlyoztam ezeket a pontokat, hiszen nem dönthető el, hogy a mérésben szereplő feladatok és teljesítmények közül melyik megoldása az értékeesebb, ill. értéktelenebb az iskolaérettség megítélésében. Nehezebb volt a helyzetem a magatartási, viselkedési teljesítmények témakörénél. Igyekeztem átfogni a gyermeki személyiségeknek azon megnyilvánulásait, melyek az iskolaérett viselkedésére, magatartására jellemzőek. Ennél a témakörnél nem tudtam a jó, ill. rossz, megvan, ill. nincs meg kritériumokat használni, szükséges volt egy középső szint létrehozása, így a pontok is módosultak 2—1—0 értékekre.

Az iskolaérettség-vizsgálat szerves része az *emberrajz*, amelynek értékelését a Goodenough-féle emberrajz értékelésének magyar standardje alapján végeztem, és az eredményt RQ-ban fejeztem ki.

$$RQ = \frac{RK}{EK} \quad \begin{array}{l} RK = \text{rajzkor} \\ EK = \text{életkor} \end{array}$$

A teljes vizsgálat pontszámaihoz nem számoltam hozzá az értéket, mivel az alternatív egységekre bontás itt felesleges lett volna, de a v. sz. összpontszáma mellé sorolva, a két adat figyelembevételével határoztam meg az iskolaérettség tényét.

A 93 fős mintának a vizsgálatban elért eredményeit a következő 3 számadattal jellemzem: átlag, szórás, relatív szórás (\bar{x} , s , v).

A vizsgálati eljárás a következő részvizsgálatokat írja elő. Ezeket az Útmutatóban található sorrendben közlöm, együtt az általam meghatározott alternatív egységek számával. A jobb megértés érdekében az első részvizsgálatban az általános tájékozottság alternatív egységeit részletezem.

I. Általános tájékozottság: 1—11. alternatív egység

Maximum: 11 p.

Minimum: 7 p.

Alternatív egys. sorsz.

1.	Saját nevét tudja	1
	nem tudja	0
2.	Apja nevét tudja	1
	nem tudja	0
3.	Tudja, hány éves	1
	nem tudja	0
4.	Testvércinek számát tudja	1
	nem tudja	0
5.	Testvércinek nevét tudja	1
	nem tudja	0
6.	Megmutatja jobb kezét	1
	nem	0

7.	Megmutatja bal lábát nem	1 0
8.	Megfogja bal kezével jobb lábát nem	1 0
9.	Tudja a lakcímét nem	1 0
10.	Megnevezi a megfelelő napszakot nem	1 0
11.	Helyesen indokolja nem	1 0

II. Rajzvizsgálatok

1. Emberrajzvizsg. (Goodenought)
Maximum: értelemszerűen meghatározatlan
Minimum: 0,9 RQ-érték
2. Kéretrajz. 12—22. alternatív egység
Maximum: 11 p.
Minimum: 5 p.

III. Gondolkodásvizsg. eredményei 23—44. altern. egys.

Maximum: 23 p.
Minimum: 14 p.

IV. Forma- és színlelkezet-, színismeret-vizsg. 46—57. alternatív egység

Maximum: 12 p.
Minimum: 10 p.

V. Gondolkodás és beszéd vizsgálata és eredményei képértelmezés alapján 58—69. alternatív egység

Maximális: 12 p.
Minimum: 6 p.

VI. Hangok utánzása és hangoztatásának vizsg. eredményei 70—83. alternatív egység

Maximális: 14 p.
Minimális: 14 p.

VII. A gyermek vizsgálat alatti viselkedésének, magatartásának értékelése 80—100. alternatív egység

Maximális: 30 p.
Minimum: 10 p.

Az iskolaérettség-vizsgálat összesített eredménye:

Maximális pontszám 114

Minimális pontszám 66

93-as minta adatai

$$x = 77,4772 \quad s = 21,1219 \quad v = 27,2621$$

A minimum pont megállapítását az iskolaérettség kritériumai és az iskolai követelmények számbavételével igyekeztem megállapítani. A vizsgálat azon alternatív egységeit vettem figyelembe, amelyeknek teljesítése feltétlenül szükséges a sikeres iskola-kezdéshez. Ezek pontértéke adja a minimum pontszámot.

A részfeladatok minimum pontszámainak összege 66. Ez tehát az iskolaérettség szintjének alsó értékhatára.

Vizsgálati adataim és saját vizsgálati tapasztalataim alapján véleményem az, hogy a kritikus értéktartomány 66 és 70 pontérték között van. Ha a teljesítmény ebbe az intervallumba esik, feltétlenül javasolható a gyermek további részletes pszichológiai vizsgálata.

Természetesen a minimum pontszám elérésén és elfogadásán túl szükséges megállapítani azt is, hogy a gyermek személyiségfejlődésének melyik területén mutat kisebb-nagyobb lemaradást (a részfeladat minimum pontszámához viszonyíthatjuk a teljesített pontokat).

A következő táblázat mutatja, hogy a 93 vizsgált személy közül hányan teljesítettek minimum pont alatt a különböző részfeladatokban.

A részvizsgálat megnevezése	Minimum-követelmény	Minimumkövetelmény alattiak száma
Általános tájékozottság	7	17
RQ-érték	0,9	24
Keretrajz	5	26
Gondolkodás	14	38
Forma- és színemlékezet	10	15
Gondolkodás és beszéd	6	21
Hangok hangoztatása	14	23
Magatartás, viselkedés	10	12

Kiemelkedően gyenge az eredmény a keretrajz és a gondolkodást vizsgáló feladatoknál: 26, ill. 38 vizsgált személy nem érte el az elfogadható szintet.

Érdeemesnek tartom az adatok feldolgozását abból a szempontból, hogy hány részvizsgálatban teljesítettek a vizsgált személyek szint alatt.

Részvizsgálat száma	1	2	3	4	5	6	7	8
V. sz. sz.	22	16	5	4	3	3	4	2

A táblázatból leolvashatjuk, hogy legtöbben az 1, ill. 2 feladatnál teljesítettek gyengébben, de a minta elemszámához képest nagy azoknak a száma, akiknél több vizsgált képesség alacsonyabb fejlettségű az elvárható szintnél. Az iskolaérettség megállapítása a teljesítmények és hiányosságok, a gyermeki személyiség egészének figyelembevételével lehetséges; továbbá figyelembe kell venni a szokatlan feladathelyzetet, az „ismeretlen” vizsgálatvezető esetleges negatív hatását, a gyermek pillanatnyi pszichés állapotát, s azt a tényt, hogy a vizsgálat eredményei a gyermeknek adott időben mért fejlettségi állapotát tükrözik.

Ezeknek a tényeknek, s az elért teljesítmények alapján kiszámított pontértékek ismeretében állapítottam meg, hogy a 93 vizsgált személy közül 24-en nem iskolaérettek, tehát iskolakezdésre nem alkalmasak.

Beválási adatok:

Az óvodai jelzések és a máshol elvégzett iskolaérettségi vizsgálat alapján három gyermek került további vizsgálatra, akikről a szakemberek értelmi fogyatékoságot állapítottak meg. 21 általam még iskolaéretlennek minősített vizsgálati személyt beiskoláztak a normál általános iskola 1. osztályába. További életükéről iskoláikból a következő információkat kaptam:

4 gyermek családja elköltözött (ismeretlen helyre). Heten elvégezték a második osztályt, és 3. osztályba léphettek. Közülük öten elégséges év végi osztályzatot kaptak több tárgyból (pl. matematika, anyanyelv), és sikeres továbbhaladásukhoz tanítóik nem fűznek sok reményt. Két gyermek esetében az iskolaérettségi vizsgálat eredménye nem mutatott megfelelően előrejelző eredményt, közepes, ill. jeles eredménnyel végezték a 2. osztályt. 10 tanuló az 1., ill. a 2. osztályt ismétli, vagy kiegészítő iskolában kezdi el tanulmányait.

A gyermekek hosszú fejlődési folyamatának eredménye az iskolaérettség elérése. Munkám ennek a folyamatnak csak egy mozzanatára irányult, segítheti, de nem oldja meg az iskolára előkészítés, az iskolaérettség és az iskolakezdés komplex problematikáját.